

EGY KÖTETBEN A 19. SZÁZAD MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETE

A magyar művészet a 19. században.

**Képzőművészet. Főszerkesztő Sisa József,
szerkesztők Papp Júlia és Király Erzsébet**

■ Nemcsak a történelmet, de a művészetek történetét is újraírattják velünk a korszakváltó idők elvárásai. Leginkább a mindenkori reprezentációk kényszerei fogalmazzák át a narratívát, kiemelve vagy háttérbe szorítva alkotásokat, elutasítva korábbi stílusműveket. Ha az értékítéletekben következetesen érvényesíthető lenne az alapvető esztétikai mérce, mely szerint mindig a műből, annak értékéből kell kiindulni, nem játszhatnának velünk akrobatikus játékokat a hatalmi elvárások vagy változó társadalmi ízlésigazodások. Hogy példaként álljon előttünk, még nincsenek olyan messze azok az idők, melyek ideológiájában a barokk művészet az *egyházi szemfényvesztés eszköze*, a historizmus az *uralkodó osztály díszlépcsője*, a szecesszió a *polgárság öncélú játéka* volt, nem is szólva az avantgárd művészetek disszonáns fogadtatásáról.

Erre az alkalmi meditációra egyébként az vezetett, hogy a Budapestről karácsony táján postán érkezett vaskos kötetnek a 19. század magyar művészetét átfogó 1000 oldalas (!) kiadványnak amúgy is roskadozó könyvespolcaim egyikén helyet kellett szorítsak. Éspedig éppen ott, ahol e nagyszabású vállalkozás előzményeként az 1980-as

évek első felében megjelent akadémiai kiadványokat (*Magyar művészet 1890–1919; 1919–1945*) hozzáférhető módon tároltam. Azok a könyvek persze nem postán érkeztek a címemre. Az akkori idők társasjátékként a vámosok elől dugdosva csempésztem be, „kép-kötet-ikkel” együtt – részletekben.

Nincs helye itt, hogy összevessem az akkori kiadványokat a maival. Adataikban, tényszerűségükben nagyon is hasznomra voltak, ideológiájuk torz tükrétől pedig el tudtam tekinteni.

Ez a kötet is többéves munka eredménye, de egy más kor, megváltozott világ szabad szellemi terméke. Szerkesztésének elveit összegezve a kiadvány előszavában olvashatjuk. „Immár más koncepciót vettünk alapul, amelyben a szaktudomány újabb vagy továbbfinomított megközelítési módjai és módszerei: a társadalomtudományi, a kultúrantropológiai, a szociológiai, a historiográfiai, a technikatörténeti megfontolások, illetve tipológiai és műfaji hangsúlyok nagyobb szerepet kapnak.”

Jóllehet az elmúlt harminc év kutatásainak előterében messzemenően a 20. század alkotói törekvései kaptak nagyobb hangsúlyt, de

fontos előrelépések történtek az előző évszázad művészetét illetően is. Csak az általam is látott életmű-kiállításokat említve sorolhatnám a katalógusokba foglalt, tanulmánykötetekkel kísért pályakép-föltárásokat és -átértékeléseket: Barabás Miklós, Munkácsy Mihály, Borsos József, Id. Markó Károly, Libay Károly, Mednyánszky László, Madarász Viktor, Orlay Petrics Soma, Székely Bertalan, Ferenczy Károly. Ezek, éppúgy, mint a témához köthető tanulmányok, segítettek újraértelmezni a teljes évszázadot átfogó, a tőlünk időben mind messzebb távolodó korszakot. Ez a távolodás persze képletesen értendő, mert az a hosszú évszázad igencsak fontos dolgok színtere volt. A kötet szerkesztői így fogalmazzak: „a 19. század számunkra a magára találás, kibontakozás, az Európához történő fölzárkózás terepe, s mint ilyen a folyamatos kutatás tárgya.”

A szerzők tudatosan határolódtak el a korábbi összegezők megszokott szerkezetétől és sémáitól. A klasszicizmus utóéletét követve, mely témát Kazinczy Ferenc mindenre kiterjedő iránymutató szerepéhez kapcsolják, a biedermeier kor összefoglalója mindössze másfél hasábnyi terjedelmet kapott. Csak utalnak rá, milyen áttekinthető képet alkothat magának erről a korról az olvasó, mindenekelőtt Lyka Károly pótolhatatlan föltárásai nyomán. Maga a korszakolás is eltér a megszokottól; tíz évvel korábban, 1840-től jelöli ki a korszak vízválasztóját. Nagyobb teret kapott ugyanakkor a művészeti oktatás kezdeteinek bemutatása, a műgyűjtés áttekintése, a festészet és szobrászat allegorikus műveinek elemzése. Itt talán az hiányolható, hogy a grafikai technikák bemutatásánál a könyv írás igencsak nép-

szerű térhódításáról kevés szó esik. Pedig ez a technika segítette igen hatásosan a korszak éltető eszméjét, a nemzeti művészet megteremtésének igényét. Kiállítások híján a nagy példányszámban sokszorosított kőnyomatos lapokkal, leginkább szellemi nagyságaink portréival tudott hatni a társadalom szélesebb körére. Voltak igazán történelmi pillanatai is ennek a jelenségnek. A pozsonyi és kolozsvári diéták küldötteinek portrészorozataira gondolok itt. Utóbbi kapcsán például arra a művészettörténeti súlyú mozzanatra, amikor az 1841–43-as kolozsvári országgyűlésen Szathmári Pap Károly készítette el a küldöttek arcképcsarnokát (kötetben is megjelentetve), s vele egy időben és ugyanott Marastoni Jakab vállalta dagerrotípiák készítését, a portrék mellett e kötetben is reprodukált biedermeieres családi csoportképek egyikével.

Bő illusztrációval, minőségi képanyaggal segítik a kötet összeállítói a 19. századi művészeti mozgalmakat és szárnybontogató kezdeményezéseket. A tanulmányokban árnyalt képet kap az olvasó a művészeti oktatásról, a képzőművészeti egyesületekről, a Pesti Műegylet munkálkodásáról. Átfogó perspektívát tárnak elének bemutatók a történelmi festészet műveiről és művelőiről, a köztéri szobrászat kezdeti eredményeiről, különösen Ferenczy István munkásságáról, a temetők korai emlékműszobrairól.

A műgyűjtés története és vele szoros egységben a képtáralapítás döntő lépései természetes módon helyet kaptak a leírásokban, különös hangsúllyal a Pyrker-gyűjtemény, az egri érsek adományának indukáló gesztusáról. Igaz, hogy majd minden Pest-Budára korláto-

zódik, és távolabbi térségben legfennebb a szebeni Brukenthal múzeum és képtár kapott érdembeli méltatást. Pedig hasonló törekvések más régiók, a vidéki Magyarország szellemi fölemelkedését is példamutatóan szolgálták. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat képtárának alapítása is beletartozik ebbe, annál inkább, mivel életre hívóját, Ormós Zsigmondot más összefüggésekben méltatják e kötet lapjain. Ez a gyűjtemény az ország trianoni feldarabolása után mint Temesvári Képtár működött. Ugyanez a helyzet az Erdélyi Múzeum-Egyesület kolozsvári képtárával is, melynek kezdeti törzsanyagát Bánffy Dénesné báró Schilling Johanna Bécsben gyűjtötte egybe és végrendeletileg hagyományozta Kolozsvárnak. A gyűjtés mindkét esetben a 17. századi németalföldi festészetre fókuszált,

és ugyanaz a „hollandizmus” lelkesítette Brukenthal Sámuel gubernátort is.

Ezek a messzire vezető mellékágú kitérők csak azt példázzák, mi minden fért volna még bele az amúgy is terjedelmes, már említetten ezeroldalas kötetbe. Ettől a szándéktól távol állt a kiadvány szerkesztési koncepciója. Egyértelműen az érződik benne, hogy a történések és elemzések fő sodra a magyar főváros kétségtelen művészeti iránymutató szerepére és a nyugati, bécsi, müncheni, római kapcsolódásaira irányuljon.

Mintegy harminc szerző bevonásával a magyar művészet történetének kétségtelenül olyan impozáns szintézise készült el, mely „ideológiai korlátok nélkül” a 19. század történéseinek „művészet-ideológiáját” rajzolta föl.

Murádin Jenő

